

ХРОНІКА

С.В.Віднянський (Київ),
М.І.Мушинка (Пряшів, Словаччина), О.П.Реснт (Київ)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «МЕТОДОЛОГІЧНІ Й КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РУСИНІВ ТА УКРАЇНЦІВ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ» Й ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ ІСТОРИКІВ УКРАЇНИ ТА СЛОВАЧЧИНИ У ВИСОКИХ ТАТРАХ

6–7 листопада 2014 р. у Конгресовому центрі Словацької академії наук (САН) у Старій Лесні (Високі Татри) відбулася міжнародна наукова конференція «Методологічні й концептуальні питання дослідження історії русинів та українців у Центральній-Східній Європі». Її організаторами виступили Інститут суспільних наук САН (Кошице), Університет Матея Бела (Банська-Бистриця) та Інститут історії України НАНУ (Київ). Із вітальними словами до учасників заходу, серед яких були науковці зі Словаччини, Чехії, Польщі, Угорщини та України, звернулися співголови Комісії істориків Словаччини й України – канд. іст. наук, завідувач відділу Інституту суспільних наук САН *Мар'ян Гайдош* і д-р іст. наук, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії України НАНУ *Олександр Реснт*, які наголосили на актуальності запланованої для обговорення проблематики та необхідності поглиблення творчої співпраці вчених країн Карпатського регіону в подальшій її розробці. На конференції було заслухано 18 наукових доповідей, згрупованих у чотири блоки.

Як відомо, ефективність наукового обговорення актуальних проблем історичної науки на міжнародних форумах багато у чому залежить від модераторів, котрі повинні «задавати ритм» і спрямовувати подальші дискусії з заявленої теми. Цим якраз і керувалися модератори окремих блоків конференції д-р іст. наук, професор *Степан Віднянський* (Інститут історії України НАНУ) і провідні словацькі історики – канд. іст. наук, доцент *Станіслав Конечний* (Інститут суспільних наук САН), канд. іст. наук, доцент *Любіца Гарбулова* (Пряшівський університет) та канд. іст. наук, доцент *Міхал Шмігель* (Університет Матея Бела). Зокрема, *С.Віднянський* у своєму вступному слові звернув увагу учасників конференції на не зовсім коректне, на його думку, формулювання тематики заходу – «дослідження історії русинів та українців», зазначивши, що саме ідеологи русинської окремішності поширюють це словосполучення й упроваджують вигаданий ними етнонім «карпаторусини», щоб зобразити русинів окремим від українців народом, натомість етнологічна наука, і не лише в Україні, визнає русинів Закарпаття субетнічною групою українського народу (як і лемків, бойків, гуцулів). Немає також наукових підстав для виокремлення «русинської мови» та її численних локальних особливостей (говірок) – бачвансько-русинської, лемківсько-пряшівської, паннонської тощо з історично обумовленим впливом на них російської,

польської, словацької, угорської, німецької мов, яка все ж є південно-західним діалектом (діалектами) української мови, зазначив учений. Щоправда, один з організаторів конференції – Ст.Конечний у зв'язку з цим зауважив, що самоназва «русини» частково збережена у Закарпатті, а також у Словаччині, Сербії, Хорватії й Угорщині, де, за останніми даними офіційних переписів населення, русинів нараховується понад 60 тис. осіб. Водночас діячі русинського руху, у тому числі окремі учасники конференції, стверджують, що русинів у світі від 1,5 до 2 млн, у тому числі у Закарпатській області України – близько 850 тис. С.Віднянський у відповідь зазначив, що не можна порівнювати ситуацію в Україні й, наприклад, у Словаччині. Якщо в останній і русини, і українці залишаються національною меншиною (хоча не факт, що ті, хто відносить себе до русинів, не вважають себе одночасно регіональною самотньою частиною етноукраїнського загалу), то не зрозуміло, який сенс закарпатським українцям ставати русинами, тобто національною меншиною у своїй національній державі, або ж за цим стоять якісь політичні наміри. Отже, дискусія навколо «русинського питання» розгорнулася від самого початку конференції. Утім, це не завадило провести її в конструктивному й толерантному дусі, на достатньо високому науково-теоретичному рівні.

Значний інтерес і чимало запитань викликали наукові доповіді *Ст.Конечного* («Деякі історичні паралелі й диференціації в українському та словацькому національних рухах»), *О.Решта* («Перша світова війна й Україна: деякі методологічні та історіографічні проблеми дослідження») та канд. іст. наук, проф. *Петера Шворца* (Пряшівський університет; «Історик та історичний факт: про відповідальність історика під час інтерпретації історії на прикладі Підкарпатської Русі та її мешканців»). *Рене Петраш* (Карловий університет, Прага) присвятив свою доповідь використанню правознавчої історії під час дослідження національного питання, а канд. іст. наук, доц. *Ігор Ліхтей* (Ужгородський національний університет) – проблемі угорських русинів у рецепції словацьких культурно-освітніх і політичних діячів другої половини XIX – початку XX ст. *С.Віднянський* у доповіді «Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті у контексті анексії Криму і війни на сході України» зупинився на причинах і факторах відродження у Закарпатті на початку 1990-х рр. русинського руху, який спочатку презентував себе як культурний феномен етнічної ідентичності, але дуже скоро в ньому виокремилася політична складова, привнесена ззовні. На конкретних прикладах доповідач довів, що «русинське питання», спалахи активізації громадсько-політичної діяльності ідеологів і радикальних прибічників якого часто збігалися у часі з загальноукраїнськими політичними процесами (кризами), використовується в Україні, зокрема на Закарпатті, для досягнення певних політичних цілей як внутрішніми, так і зовнішніми силами, і становить загрозу для суверенітету й територіальної цілісності України, особливо в контексті анексії Криму та війни на Донбасі. Голова Асоціації українців Словаччини, іноземний член НАН України проф. *Микола Мушинка* підтримав попереднього доповідача, зазначивши, що переважна більшість української інтелігенції Пряшівщини вживає визначення «русини-українці» для підкреслення належності закарпатської гілки до всього українського народу, і продемонстрував це на прикладі вивчення історії русинів-українців Словаччини в повоєнний період науковцем-краєзнавцем і громадським діячем Василем Капішовським.

Розпочату в перший день роботи конференції дискусії навколо «русинського питання» було продовжено наступного дня, зокрема її загострили доповіді

Мар'яна Гайдоша «Термінологічні питання у дослідженні і презентації історії русинів і українців у Словаччині після 1944 р.» й особливо директора ужгородського «Видавництва В.Падяка», викладача інституту русинської мови і культури Пряшівського університету, канд. філ. наук *Валерія Падяка* «Кінець русофільства!: До проблеми періодизації карпаторусинської літератури». Учасники конференції дійшли згоди щодо необхідності наукового історичного підходу до визначення термінів і понять, наприклад таких, як «Закарпаття», «Підкарпатська Русь», «Карпатська» або «Закарпатська Україна», «анексія», «слов'янофільство», «москвофільство», «русофільство», «русинофільство», «політичне русинство» тощо. Методологічним і джерелознавчим аспектам теми обговорення було присвячено доповіді представників Університету імені Матея Бела *Міхала Шмігеля* та Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склодовської *Марека Сирни* «Ситуативні справи як джерело про суспільну ситуацію й безпекові настрої в Північно-Східній Словаччині в 1945–1948 рр.» та «Як висвітлювати життя етнічної групи? Історична нарація процесу формування національної ідентичності на прикладі Підляшшя». Було запропоновано цікавий підхід до з'ясування національної ідентичності: головне, не ким себе відчуває представник національної меншини, а ким себе однозначно не вважає. Канд. іст. наук *Тетяна Сергієнко* (Ужгородський національний університет) доповіла про документи та матеріали архіву Т.Г.Масарика м. Праги з історії русинів і українців у Центральній Європі.

Про зацікавленість проблематикою конференції молодих учених та аспірантів, а отже – про добрі перспективи її подальшої розробки, свідчать цікаві виступи представників молодшої генерації словацьких дослідників: *Мирослава Фіцо* (Кошицький університет імені П.Й.Шафарика; «Окремі аспекти правового становища національних меншин у Чехословаччині в період після Другої світової війни»), *Стефанії Ковачової* (Пряшівський університет; «Становище й активність українців на території Галичини в 1914–1917 рр.»), *Мар'яна Лукача* (Кошицький технічний університет; «Зміна ставлення органів чехословацької політичної справи до української еміграції в міжвоєнний період»), представників Інституту суспільних наук САН (Кошице) *Мартіна Фурманіка* («Русини на Спіші в 1918–1945 рр.») та *Мартіна Шромовського* («Процес оптації на Спіші в порівнянні з територіями Північно-Східної Словаччини в післявоєнний період»). Навколо цих та інших суміжних питань із новітньої історії русинів-українців у Карпатському регіоні розгорнулося жваве обговорення.

У рамках конференції 7 листопада відбулося засідання Комісії істориків України та Словаччини (переважно з об'єктивних причин в останні роки подібні заходи не проводилися). Зі словацької сторони взяли участь практично всі її члени (М.Гайдош – голова словацької частини, Ст.Конечний – заступник голови, Л.Гарбульова – учений секретар, М.Мушинка, П.Шворц та М.Шмігель – члени комісії), з української – більшість членів (О.Реєнт – голова української частини, С.Віднянський – заступник голови, Т.Сергієнко – учений секретар, І.Ліхтей – член комісії). Насамперед було розглянуто основні здобутки, проблеми, напрями діяльності істориків України та Словаччини останніх років, зокрема щодо дослідження словацької історії українськими вченими й української – словацькими, а також минулого та сучасного стану українсько-словацьких відносин. *О.Реєнт* презентував новітні видання Інституту історії України НАНУ, зокрема останні томи «Енциклопедії історії України», колективні праці «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» (Київ, 2013 р.), «Крим: шлях крізь віки: Історія у запитаннях

і відповідях» (Київ, 2014 р.) та деякі інші студії співробітників інституту, проінформували про основні завдання та наукові плани на майбутнє. *С.Віднянський* дав розгорнуту характеристику книги харківського дослідника Є.Пугача «История Словакии» (Харків, 2013 р.), відзначивши необхідність підготовки спільних навчальних та науково-популярних видань з історії України і Словаччини, що повинно стати, на його думку, одним із завдань діяльності українсько-словацької комісії істориків. *І.Ліхтей* презентував книжкові новинки центру історичних студій з богемістики і словакістики Ужгородського національного університету – «Ужгородські словацькі наукові читання: історія, культура, політика, право» та вип.4 «Історичного часопису з богемістики і словакістики» (обидва видання – Ужгород, 2014 р.). Було запропоновано перетворити останній журнал на періодичний друкований орган Комісії істориків України і Словаччини.

Своєю чергою *М.Гайдош* ознайомив членів комісії з новітніми виданнями словацьких істориків, зокрема з історії Закарпаття, а *М.Мушинка* представив свій оригінальний відгук на багатотомну «Енциклопедію історії України», високо оцінивши вміщені в ній гасла з історії чеського і словацького народів та українсько-чесько-словацьких взаємин. Члени комісії дійшли згоди щодо необхідності спільної розробки актуальних проблем історичної науки, а саме підготовки наукових видань, присвячених міфам і стереотипам в історії України та Словаччини, історії розв'язання національного питання в наших країнах, політиці щодо нацменшин на сучасному етапі, особливостям процесів модернізації й демократизації в Підкарпатській Русі – Карпатській Україні в міжвоєнні роки, маловивченим питанням українсько-словацьких відносин. Наступне засідання Комісії істориків України та Словаччини відбудеться у жовтні 2015 р. на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.